

НАМАНГАН УЕЗДИ ТАРИХИ ХУСУСИДА

Отабек Махаматжонович Норматов

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти
тарих фанлари буйича фалсафа доктори (PhD), доцент
otabeknormatov@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Наманган тарихига оид ижтимоий – иқтисодий жараёнлар акс эттирилган. Жумладан ҳудудда амалга оширилган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар турли хил тарихий манбалар асосида таҳлил қилинган. Совет ҳокимияти Фарғона водийсида ҳам мустамлака сифатида ўз таъсирида доимий сақлаб қолишга интилган бўлсада, шунга қарамасдан ўлка иқтисодиётини йўлга қўйиш ва ривожлантириш борасида ҳам айрим чора-тадбирлар амалга оширилди. Хусусан бундай чора-тадбирлар Наманган уездида ҳам амалга оширилганлиги ҳақида мақолада сўз юритилади.

Калит сўзлар: Туркистон генерал-губернаторлиги, миллий-худудий чегараланиш, иқтисодий районлаштириш сиёсати, Наманган уезди, қишлоқ хўжалиги, савдо-сотик, қишлоқ совети, савдо муносабатлари, бозорлар фаолияти.

ABOUT THE HISTORY OF NAMANGAN COUNTY

ABSTRACT

This article reflects the socio-economic processes associated with the history of Namangan. In particular, based on various historical sources, the socio-economic reforms carried out in the region are analyzed. Although the Soviet government sought to maintain its influence in the Fergana Valley as a colony, some measures were taken to establish and develop the country's economy. In particular, the article says that such measures have been taken in the Namangan region.

Keywords: Turkestan governor-general, national-territorial delimitation, economic zoning policy, Namangan district, agriculture, trade, village council, trade relations, market activity.

КИРИШ

Совет ҳокимияти томонидан Ўрта Осиёда миллий-худудий чегараланиш ўтказилгандан сўнг, 1925 февралда

ташкил топган Ўзбекистон ССРнинг таркибидаги Фарғона вилояти таркибига тўртта уезд, яъни Қўқон, Андижон, Наманган ва Фарғона уездлари киритилди. Совет ҳокимияти Фарғона водийсини ҳам Марказ тартибидаги мустамлака сифатида ўз таъсирида доимий сақлаб қолишга интиланган бўлсада, шунга қарамасдан ўлка иқтисодиётини йўлга қўйиш ва ривожлантириш борасида ҳам турли хил чора-тадбирлар амалга оширилди.

Наманган уезди маъмурий-ҳудудий тузилиши, аҳолининг этник таркиби, қишлоқ хўжалиги соҳаси ва уларнинг айрим жиҳатлари, чорвачилик соҳаси ва уларнинг умумий ҳолати, транспорт алоқалар тизими, округнинг саноатини ўзига хослиги, округда савдо-сотик муносабатлари ўзига хос равишда йўлга қўйилганлиги ва амалга оширилиш жараёнлари статистик маълумотлар ва турли бюллетен материалларидаги маълумотлар асосида ўрганилиши мавзу долзарблигини ташкил этади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Мақола умум қабул қилинган тарихий методлар-тарихийлик, қиёсий-манتيқий таҳлил, кетма-кетлик, холислик тамойиллари асосида ёритилган бўлиб, мазкур мавзунинг тарихшунослиги унчалик бой эмас. Ўрта Осиёда миллий-ҳудудий чегараланишдан сўнг ташкил этилган Наманган уезди тарихи мавзусига оид тарихий тадқиқотларни қуйидаги учта гуруҳ: совет даври, мустақиллик йиллари ҳамда хорижий тадқиқотларга бўлиш мумкин. Совет ҳокимияти йилларида давлат ва сиёсат арбоблари, тарихчилар томонидан яратилган айрим тадқиқотларда ҳам Наманган уезди тарихи ва аҳолиси ҳақидаги фикрлар маълум маънода ўз аксини топган.

XX аср 20 – 30 - йилларида чоп этилган бошқа бир туркум адабиётларда Наманган уезди тарихи ва хўжалик аҳволи тўғрисида сўз юритилади.

Бундан ташқари, Ўзбекистон ССРнинг раҳбарлари, сиёсий арбобларнинг Наманган уезди ва хўжалик аҳволи тўғрисидаги мақолалари ва нутқлари ҳам мавжуд.

МУҲОКАМА

Тарихдан маълумки Қўқон хонлиги 1876 йил февралда Россия империяси томонидан тугатилди. Туркистон ўлкасининг генерал – губернатори К.Кауфман буйруғига кўра 1876 йил 3 апрелда хонлик худуди ўрнида маркази Янги Марғилон (Фарғона) шаҳрида бўлган Фарғона области ташкил қилинди. Фарғона области худуди маркази Тошкент бўлган ва 1867 йил тузилган Туркистон генерал –

губернаторлиги таркибига киритилди. Фарғона области худудида Андижон, Қўқон, Марғилон, Наманган, Ўш ва Чуст уезлари бўлиб улар бир вақтда Чимён (1879 йилдан бошлаб Исфара) уезди тузилган эди. Исфара уездининг худуди 1881 йилда Қўқон ва Марғилон уездларига бўлиб юборилди[1].

Наманган ва Чуст уездларнинг худуди тахминан hozirgi Наманган вилоятининг худудига тўғри келади. Чуст уезди таркибига қуйидаги 13 та волость (бўлис) кирган: Чуст, Олмос, Тўрақўрғон, Ашт, Бободархон, Варзик, Боястон, Косон, Қутлуғ Саид, Поп, Тергачи, Чодак, Ахси – Шаханд[2]. Наманган уезди таркибига ҳам ўндан ортиқ волость ва юздан ортиқ қишлоқлар кирган. Кейинчалик Чуст уезди тугатилди ва унинг худуди Наманган уезди худудига қўшиб юборилди. Шу ўринда алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, Россия империяси томонидан Туркистон ўлкасида амалга оширилган маъмурий-худудий бўлинишда ўлканинг табиий, тарихий, иқтисодий ва миллий хусусиятлари ҳисобга олинмади. Бу жараёнлар ҳақли равишда ҳарбий-бюрократик аҳамиятга молик ҳисобланган худудларни ташкиллаштириш бўйича Россия империясида амалга оширилган умумий тадбирларнинг узвий давоми бўлди.

Туркистон ўлкасининг биринчи генерал – губернатори К.П. Кауфман ўзининг Россия императорига йўллаган ҳисоботида бу ҳақда қуйидагича ёзган эди: “1863-1867 йиллардаги муваффақиятлар, ... турғун ва ўз турғунлигига ўралган мамлакатнинг бутун сиёсий тизимини барбод қилгани ҳолда, яқсон бўлган кучларни қўлга олиш, уларни ўлкага рус давлати манфаатларидан келиб чиққан ҳолда олиб келинган янги ижобий сиёсий ва фуқаровий дастурларни бажаришга йўналтиришни уddaлай олмади”[3].

НАТИЖАЛАР

1917 йил ноябрда Туркистон ўлкасининг маркази Тошкентда совет ҳокимияти ўрнатилгач, Фарғона водийсида ҳам қурол кучи ва зўравонлик билан янги тузум қарор топди. Туркистон Мухторияти ҳукумати 1918 йил феврал ойида қизил гвардиячилар ва арман дашноқлари томонидан қонга ботирилгач, Фарғона водийси худудида, жумладан, Наманган уездида ҳам истиқлолчилик ҳаракати бошланди. 1918-1924 йилларда мазкур худудда бўлиб ўтган истиқлолчилик ҳаракати тўғрисида тарихчи олим Қаҳрамон Ражабов ўзининг кўплаб тадқиқотларида сўз юритган[4].

Совет ҳокимияти томонидан ҳам бу даврда Наманган ва Чустда янги ҳокимиятнинг органлари тузилди. 1920 йил 20 июнда Наманган шаҳар ревкомининг буйриғи билан Чуст ва

Олмосда инқилобий кўмита (ревком) тузилди. Чустдаги ревкомга Отабой Искандаров, Олмосдаги ревкомга эса Деҳқонбой Абдураззоқов бошчилик қилишди.

Совет ҳокимияти Фарғона водийсида мустаҳкам қарор топган даврда Наманган уезди Фарғона области таркибида бўлиб, унинг Россия империяси давридаги маъмурий-худудий бўлиниши то 1925 йилгача деярли ўзгаришсиз сақланиб қолган. 1917 – 1925 йилларда совет ҳокимияти кўпинча ҳарбий ҳаракатларга ва ғоявий ишларга асосий эътиборни қаратиб, бошқа соҳалар билан унчалик шуғулланмаган. Фақат 1925 йилдан бошлаб халқ хўжалигининг турли соҳаларини ривожлантиришга киришилди.

Наманган уезди Фарғона вилояти таркибидаги муҳим аҳамиятга эга худуд ҳисобланиб, 1925 йилги маълумотларга қараганда қуйидаги волостлар (бўлислар)ни ўз ичига олган: Олмос, Акси – Шаханд, Ашт, Бободархон, Варзик, Косон, Капа, Қирғизқўрғон, Нанай, Поп, Пишқарон, Тергачи, Тўрақўрғон, Уйчи, Хонобод, Чодак, Чортоқ, Чуст ва Янгиқўрғон [5].

Расмий маълумотларга кўра Наманган уездининг маъмурий-худудий бошқаруви ўзига хос равишда ташкил этилган бўлиб, юқорида номлари келтирилган волостлар, Наманган уезди ва шаҳар ижроия кўмитаси томонидан Наманган шаҳрида туриб бошқарилган. Наманган уезди ва шаҳар ижроия кўмитаси таркибига Шоғофур Шомансуров (раис), Қосимов (ўринбосар), Асрор Зайниддинов (маъсул котиб), Аҳаджон Муҳимардонов, Мизамбоев, Марк Милявский, Чиверев, Аҳмаджонов, Муҳаммаджон Муродов (аъзолар) ва бошқалар киритилганлигини кўришимиз мумкин[6].

Наманган уезди ва шаҳар ижроия кўмитаси таркибида котибият, ташкилий, маъмурий, умумий бўлимлар, режалаштириш комиссияси, халқ таълими бошқармаси, сиёсий – маданий оқартув бўлими, хўжалик бўлими ва девонхона фаолият юритган. Шуни таъкидлаш керакки, ижроия кўмита қарамоғида қуйидаги бўлимлар асосий бўлимлар ҳисобланган: режалаштириш комиссияси, уезд ер тузиш ва фойдаланиш бўлими, уезд сув хўжалиги бўлими, уезд ҳарбий ишлар бўлими, уезд суд тизими, уезд статистика бўлими, уезд халқ таълими бошқармаси, уезд ижтимоий таъминот бўлими ва уезд ички савдо кўмитаси[7].

Бундан ташқари Наманган уездида тартибга солувчи ва муҳофаза қилувчи давлат органлари ҳам фаолият юритган. Жумладан, Наманган уезди ва шаҳар милиция бошқармаси, Наманган жиноят қидирув бўлими, Наманган уезди бўйича

халқ судлари, Наманган уезди прокуратурасини бунга мисол келтиришимиз мумкин. Бундай назорат органлари Фарғона вилояти раҳбарияти тайинлаган шахслар томонидан бошқарилган. Масалан, Наманган уезд ва шаҳар милиция бошқармаси бошлиғи лавозимига Посунов, Наманган жиноят қидирув бўлими бошлиғи лавозимига Қодир Юсупов, Наманган уезди прокурори лавозимига Абдурахмонов тайинланган ва улар Фарғона вилоятининг Наманган уезди бўйича вакиллари ҳисобланишган[8].

1925 йилги маълумотларга қараганда, Наманган уездида 273та аҳоли пунктлари (қишлоқлар), хўжаликлар сони эса 43934та бўлиб, аҳолининг умумий миқдори сони эса 184792 нафарни ташкил этган[9]. Аҳолининг кўпчилик қисми асосан қишлоқларда истиқомат қилишган. Уезднинг шаҳар аҳолиси умумий сони 48 952 нафар ҳисобланиб, Наманган шаҳрида 40 196 нафар, Чустда эса 8 756 нафари яшаганлиги рўйхатга олинган (1923 йил)[10]. Уезд аҳолисининг кўпчилик қисми қишлоқларда яшаганлиги сабабли қишлоқ хўжалиги соҳаси уезд бўйича катта аҳамиятга эга тармоқ ҳисобланган. Қишлоқ хўжалигида сунъий суғориш ва лалмикорликка асосланган умумий экин майдонларидан фойдаланилган. Деҳқончиликда асосан пахта, шоли, маккажўхори етиштирилган. Уезд аҳолиси қишлоқ хўжалиги соҳасида деҳқончиликдан ташқари, чорвачилик, хунармандчилик ва савдо - сотиқ билан ҳам мунтазам шуғулланиб келишган.

ХУЛОСА

Наманган уезди бўйича савдо - сотиқ ишлари ҳам ўзига хос равишда ташкил этилган бўлиб ҳар бир волостда бу ҳол яққол намоён бўлган. Наманган уездида аҳолининг савдо ишларини юритиш ва истеъмол эҳтиёжларини қондириш мақсадида марказий шаҳар бозорлари ва қишлоқ бозорлари фаолият юритган. Наманган уезди аҳолисининг асосий савдо-сотиқ қиладиган йирик шаҳар бозорлари водийнинг Қўқон, Фарғона, Марғилон, Наманган ва Чуст каби йирик шаҳарларида жойлашган эди.

Ўрта Осиёда районлаштириш ўтказилишидан аввал Наманган уездида умумий аҳоли шундай бўлган эди. 1926 йил 17 январда бўлган Ўзбекистон ССР Олий Советининг районлаштириш комиссияси йиғилишида Наманган уездида районлаштириш ишлари тўғрисидаги масала кўрилган. 1926 йил сентябр ойида ўтказилган Ўзбекистон ССР Марказий Ижроия Қўмитаси Советларнинг V сессиясида барча уездлар қаторида Наманган уезди ҳам тугатилди ва Ўзбекистон ССР

таркибида округлар (кейинчалик вилоятлар) ва туманлар ташкил қилинди.

Хулоса ўрнида айтадиган бўлсак, ҳозирги Наманган вилояти худуди тарихи, Ўзбекистон тарихида ўзига хос маданий, иқтисодий алоҳида ўринга эга бўлиб, худуднинг тарихини ўрганиш бугунги кунда муҳим, алоҳида илмий мавзу ҳисобланади.

REFERENCES

1. Ўзбекистон МА(миллий архиви), 86-фонд, 1-рўйхат, 3404-иш, 19-варақ.
2. Абдурахимова Н, Эргашев Ф. Туркистонда чор мустамлака тизими. –Т.: Академия, 2002. – Б 42-43.
2. Нажиддин Файзиддин ўғли ва б. Чуст тарихи. – Чуст, 1995. - Б-52-53; Ўзбекистон МДА, 18-фонд, 1-рўйхат, 2919-иш, 22,28 – варақлар.
- 3 Қаранг: Абдурахимова Н, Рустамова Г. Колонияльная система власти в Туркестане во второй половине XIX-I четверте XX вв. – Т.: Университет, 1999. – с 27; Проект вселодданнейшего отчета генерал-адъютанта К.П. Кауфмана по гражданскому управлению и устройству в областях Туркестанского генерал-губернаторства. 7 ноябр 1867 -25 марта 1881 гг.– Санкт-Петербург,1885.– с 5
4. Раджабов Қ.К. Истиклолчилик ҳаракати в Ферганской долине: сущность и основные этапы развития (1918-1924 гг.). Афтореф. Дисс. ... канд. Ист. наук. –Т.: 1995. -32 с; Унинг ўзи. Намангандаги истиклолчилик ҳаракати // Тарих тилга кирганда ... Даврий тўплам № 2(Мақолалар тўплами) – Наманган, 2008. – Б 43-49.
5. Список населённых мест Узбекской ССР и Таджикской АССР. Выпуск III. Ферганская область. – Самарканд: Изд. ЦСУ УзССР, 1925; NO Махаматjonovich. ZONING POLITICS AND CONSEQUENCES IN UZBEKISTAN. Journal of Ethics and Diversity in International Communication (JEDIC), October -2021.-Pp.62-66. www.openaccessjournals.eu
6. Вся Средняя Азия. Справочная книга на 1926 хоз. год. – Т.: Изд. Средне – Азиатского отделения Российско – Восточной торговой палаты, 1926, - С 413.
7. Вся Средняя Азия. Справочная книга на 1926 хоз. год. – Т.: Изд. Средне – Азиатского отделения Российско – Восточной торговой палаты, 1926, - С 413.
8. NO Махаматjonovich. The Role of Mass Media in Improving the Spirit of Youth. Journal of Ethics and Diversity in International Communication (JEDIC), Volume: 1 Issue: 6, November - 2021., –Pp.51-54. www.openaccessjournals.eu
9. Список населённых мест Узбекской ССР и Таджикской АССР. Выпуск III. Ферганская область. – Самарканд: Изд. ЦСУ УзССР, 1925; – С. 1- 4
10. Материалы по районированию Туркестана. Выпуск II-ий. Проект административно – хозяйственного деления ТССР. Под

редакцией Председателя Комиссии районированию Д.П. Красновского. – Т.: Изд ТЭС, 1924. – С 132.

11. Normatov Otabek Maxamatjonovich, Arslon Nafasov. (2021). About the History of the Tashkent District. Journal of Ethics and Diversity in International Communication. . www.openaccessjournals.eu

Normatov Otabek Maxamatjonovich, Kamoliddionov Farrux Burxoniddin o'g'li. Legal Education Is the Basis for the Development of Society." Journal of Ethics and Diversity in International Communication(JEDIC) (2022): -Pp.5-8. www.openaccessjournals.eu

12. Kalkanov Eshmatboy Tashpulatovich. (2021) The Place and Role of Women in the Formation of the Family Institute. Journal of Ethics and Diversity in International Communication. –pp. 38-40.

13. Kalkanov Eshmatboy Tashpulatovich. (2021) Patriotism and Socio-Spiritual Factors that Patriotism. International Journal of Development and Public Policy. –pp. 177-179.

14. Kandov B. (2022) Current Issues of Harmony of Human and National Values In the Formation of Civil Station of the Youth of New Uzbekistan. Journal of Ethics and Diversity in International Communication 1 (8), 30-33.

15. Kandov B.M. (2021). Problems of Global Ecology and Socio-Natural Environment // International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences. -pp.182-186.

